

MAHMUD MUHAMMAD TAHA: L'ALTRA CARA DE L'ISLAM

Xavier Marín

UNIVERSITAT RAMON LLULL

L'autor presenta un personatge islàmic pràcticament desconegut en el món occidental i que representa, segons el seu criteri, una cara desconeguda de l'Islam. Després d'una presentació biogràfica de l'autor en qüestió, el treball recull sintèticament el pensament filosòfic i teològic de Mahmud Muhammad Taha.

1.- EL PERSONATGE.

Mahmud Taha va néixer el 1908 a Rufaa, a la província sudanesa del Nil Blau, confrontant amb Etiòpia. El seu avi matern havia estat emir, quan el Mahdi va ser el portaveu de la rebel·lió contra els britànics¹. Després dels seus estudis d'enginyeria civil (especialitzat en agricultura i hidràulica), va treballar en els grans projectes de regadiu del cotó a Gerizah.

El 1938 va entrar en conflicte amb les autoritats angleses, en defensar una dona de Rufaa que havia estat condemnada per haver practicat l'escissió a la seva filla, prohibida pel poder colonialista. Per primer cop coneix la presó, on serà fins el 1940. Llavors es reti-

¹ Mentre que per als sunnites el mahdi (l'"esperat", "el bé guiat per Déu") retornarà abans de la fi del món per restaurar un Islam purificat i evitar que la humanitat es vegi arrossegada a la perdició, els xiïtes duodecimans atorguen a aquesta figura una dimensió mística i escatològica, identificant el mahdi amb el dotzè imam ocult al segle IX a Samarra i esperat per al dia del judici final. Al llarg de la història diversos caps musulmans s'han proclamat mahdi; ho van fer un fatimita ismailita com Ubayd Allah, el fundador de l'imperi almohade Ibn Tumart, i Muhammad Ahmed ibn Abdallah que, al capdavant del seu exèrcit de dervixos (del persa *darvis* = "místic"), va desafiar les tropes angloegípcies i es va apoderar de Khartum el 1885. No serà sobrer dir que, al Magrib, els dervixos són anomenats "germans" (*ijwân*); com a sufis errants, viuen de les almoines (són pobres, *faqir*) i són mal vistos pels ulemes a causa de les seves possibles tendències heterodoxes. En els moderns estats musulmans, són prohibits o es troben sota vigilància acusats d'heretgia o d'afavorir l'integrisme.

ra a Umdurman per estudiar i meditar, dedicant-se a l'estudi dels místics de l'Islam: Hallay, Gazali i, sobretot, Ibn Arabi. Es dedica a pràctiques sufís, com ara la pregària del "tercer terç de la nit". Resa, dejuna i es pren alguna llibertat en relació amb els preceptes dels pilars de l'Islam². Paral·lelament, s'inicia en la filosofia occidental³.

La seva personalitat i el seu estil de vida aviat li atrauen deixebles. Quan s'anuncia la independència de Sudan el 1945, funda el Partit Republicà (Al-Hizb al-Yumhuri) d'inspiració socialista, que preconitza la independència respecte de la Gran Bretanya i Egipte. El 1946 va ser detingut per dirigir una acció nacionalista no violenta per la independència: va ser el primer polític sudanès empresonat per les autoritats colonials britàniques. Va aprofitar els anys a la presó per a reflexionar, com també va fer-ho durant els dos anys de total aïllament que es va imposar després del seu alliberament. Per desmarcar-se dels "Germans Musulmans" (*al-ijwân al-muslimun*, moviment que, nascut a Egipte⁴, volia imposar en els estats àrabs un règim totalitari-teocràtic) i a causa de la dissolució dels partits polítics el 1969, el Partit Republicà es reconverteix en moviment de reforma religiosa sota el nom de "Germans Republicans" (*al-ijwân al-yumhuriyyun*).

Com a predicador místic amb activitats semblants a les dels mestres sufís, aviat va captar-ne l'atenció de la gent. Malgrat que la seva visió compromesa de l'Islam va desanimar molts sudanesos incapaços de seguir les seves exigències, sembla que els seus seguidors directes eren uns 400.000. L'amplitud del recolzament públic era palesa en la corrua de gent que cada matí a les onze l'escoltava al campus de la Universitat. Pocs dubtaven del seu carisma, de la seva honradesa personal i agudes intel·lectual. Fins i tot destacats dirigents polítics com Aun al-Sharif Qasim (exministre d'Afers

² Mahmud Taha és considerat sobretot un místic immers en les tradicions de les germanors i confraries sufís, tan populars a l'Àfrica musulmana (on són conegudes com a *tariqah*, "via") i que van tenir un paper clau en la lluita anticolonial.

³ Malgrat repetits intents, m'ha estat impossible saber amb precisió quins autors i corrents eren els que Taha va treballar amb més deteniment.

⁴ El mateix any també es funda el Partit Comunista, prohibit per Numeiri el 1971. Els partits de dretes representen les diferents tendències islamistes: el Partit Nacionalista de la Umma recull les ambicions polítiques del moviment Mahdi; el seu líder era Sadiq al-Mahdi, besnét del Mahdi, els partidaris del qual s'autodenominen "Ansars". També hi ha la confraria sufí de la Jatimiyya de Sayyid al-Mirgani (confraria sufí, tradicionalment proegípcia, fundada a començament del XIX per Muhammad Uzman al-Mirgani; el seu centre es troba al peu de la muntanya Kassala i té gran importància a l'est del Sudan). Finalment, hi ha la tendència fonamentalista, representada pels Germans Musulmans, el cap visible dels quals era Hassan al-Turabi.

Religiosos) el consideren un mestre carismàtic, una persona honesta i un agut intel·lectual.

Venerat pels seus deixebles, de mica en mica va esdevenir la "consciència de la nació". Entre l'obra de Mahmud Taha i el cercle de "Germans Republicans" que es forma al seu voltant s'estableix un vincle indissoluble, sense el qual no pot valorar-se adequadament la ràpida difusió del seu pensament. Si bé és cert que aquest "culte a la personalitat" és durament criticat per alguns⁵, d'altres no tenen cap inconvenient a fer-lo palès:

"Al voltant d'un grup de simpatitzants més o menys declarats, hi ha el cercle de deixebles, fora del qual no pot apreciar-se realment la fecunditat de la seva doctrina i de la seva obra. Representen l'herència espiritual d'aquest home que, sobretot, era un inspirador. Aquests Germans i Germanes, com així s'anomenen entre ells, provenen, en general, d'ambients força cultivats. En especial està ben implantat en medis universitaris i a les èlites. La seva pertinença al moviment implica un doble esforç de conversió personal i de militància activa. Alguns, abans de contraure matrimoni, viuen un temps de recés (1-2 anys, a vegades més) en una "Casa de Germans". Homes i dones es dediquen a viure allí una fase de 'tabattul' (de l'arrel batala, retirar-se del món per dedicar-se a Déu), cosa que implica, en particular, l'abstinència sexual. Viuen en allotjaments separats però propers per facilitar les trobades. En aquestes comunitats es preparen per viure les virtuts de la segona missió de l'Islam: oració personal i comunitària, i particularment durant el "darrer terç de la nit" seguint el costum sufi i de les confraries; compartir els béns mitjançant la posada en comú d'una part dels salaris per cobrir les necessitats de la comunitat; acció militant i predicació; organització de reunions de reflexió, debat i difusió de les obres de Mahmud Taha pels carrers".⁶

⁵ Vegeu el testimoni d'Abdelwahab el-Effendi en el número de març de 1985 de la revista Arabia, o el malestar que causa als redactors d'Études Arabes núm. 62 la crítica de Taha als "Germans Musulmans".

⁶ COUDRAY, H. *Jeune Afrique*, 22 de maig de 1985. Aquest autor, que havia estat al Sudan investigant els corrents de l'Islam en aquest país, fa aquest retrat de Taha: "Mahmud Taha em rebia a casa seva, a la modesta casa del barri al-Zuara, a Umdurman, cada cop que jo volia. El primer que cridava l'atenció era la unió entre la seva exquisida modèstia i la seva energia inflexible. L'una i altra s'imposaven al visitant, tant en la forma de vestir com en les seves actituds. Vestia senzillament amb una roba de cotó blanc, sense fantasies; duu sobre el seu sarwal lleuger, obert a l'alçada dels turmells, una túnica que li arriba als genolls, deixant així al descobert els avantbraços. El seu cap rapat és cobert amb la lligadura musulmana. Quan surt del seu despatx es vesteix, amb negligència, la part superior del cos amb un vel blanc de cotó lleuger que baixa des de l'esquerra de l'esquena fins al maluc oposat, deixant la banda dreta al descobert i, passant per l'esquerra de l'esquena i el coll, torna sobre el

Pel novembre de 1968 Al-Amin Daud Mohammed (professor de la Universitat Islàmica d'Umdurman) i Hassan Mohammed Zaki (de l'Institut dels Ulemes), acusen públicament Taha de defensar idees subversives i demanen que sigui jutjat com a apòstata (murtad).

Quan el 25 de maig de 1969 el general Numeiri arriba al poder, els Germans Republicans l'acullen amb alegria. La "Revolució de maig" aconseguia la unitat nacional malgrat la fragmentació dels partits i, el 1972, posava fi (acords d'Addis-Abeba) a disset anys de guerra civil. Però, sobretot, aquesta revolució va dotar el Sudan d'una constitució democràtica, la "Constitució Permanent de 1973": respectuosa amb la igualtat dels ciutadans i la llibertat religiosa, coincidia força amb els principis proposats per Taha⁷.

El 1972, l'Acadèmia d'Investigació Islàmica d'Al-Azhar manté correspondència amb el ministeri sudanès d'Afers Religiosos sobre la 4a edició (1971) de la més coneguda obra de Taha (*La Segona Missió de l'Islam*), i, considerant que es tracta d'una heretgia manifesta (*kufir sarih*) que no podia ser silenciada, recomana que el seu autor sigui posat fora de la situació de perjudicar. El 1974 la Lliga Mundial Islàmica, amb seu a la Meca, fa una proposta similar. El 4 d'abril de 1977, els ulemes i imams de les mesquites sudaneses presenten una demanda declarant Taha persona perillosa per a la religió i el país.

Però pel maig de 1977, els Germans Musulmans, fins llavors arraconats pel règim, entren a formar part del govern i la seva presència es deixa notar en la forta pressió política exercida a favor de la islamització del règim. La seva activitat portarà el 8 de setembre de 1983 a la promulgació d'un nou codi penal conforme a la *xara*.

Segons Taha aquest fet, indigne de l'Islam, estava en con-

pit en forma de gran cua. La lleugeresa del seu vestit revela un cos robust, musculós. Baix, fornit, desprèn una rara sensació d'energia: puny de mà dura, mirada sostinguda la penetració de la qual està atemperada pel somriure jovial que sovint l'il·lumina, postura de sastre la tranquil·litat de la qual dissimula malament una perpètua disposició per a l'acció. És d'una senzillesa sorprenent: durant el menjar està atent que res no falti a ningú, disposa els plats, renta les mans als convidats. En les reunions, es posa a l'entrada de la sala, assegut en una cadira com les altres, molestant-se a portar cadires o coixins per als qui arriben tard. Lluny de monopolitzar la paraula, no ho fa si no és per reconduir les discussions en la bona direcció del debat i afavorir el diàleg i la recerca. És un inspirador, no un doctrinari; un home d'acció, no un teòric."

⁷ Vegeu *The present political situation in Sudan*, Khartum, 1984. En aquest llibre, atribuït als "Germans Republicans", és el mateix Taha qui parla.

tradició flagrant amb la Constitució Permanent de 1973 i era un pas enrere inacceptable. A més, la introducció de la *xara* era una de les causes principals de la divisió del país entre el Nord musulmà i el Sud cristià. Davant la defensa que Taha va fer dels cristians, es va demanar públicament des de la mesquita Kobar de Khartum i des de la televisió (el mateix vicepresident Unar al-Tayyib) que els republicans fossin declarats il·legals, apòstates i condemnats a mort.

Pel maig de 1983, Taha i cinquanta dirigents republicans van ser empresonats per tal d'impedir que organitzessin revoltes populars amb motiu de la introducció de la *xara* el setembre d'aquell mateix any. Alliberat pel setembre de 1984, publica un manifest denunciant les "Lleis de Setembre" com a antiislàmiques, intolerables i un insult a la dignitat del poble sudanès. Acusat de provocar l'oposició al govern, d'heretgia i apostasia, és novament detingut juntament amb quatre col·laboradors: Tay Abd al-Raziq, Jalid Babikar Hamza, Mohammed Salim Bashar i Abd Ellatif Umar Hasaballah. El 7 de gener de 1985 són posats a disposició d'un tribunal; tots cinc inculpats es declaren no culpables, malgrat admetre que preparaven pamflets que atacaven la *xara* perquè humiliava la gent i donava una falsa imatge de l'Islam. Aquesta és una part de la declaració final de Taha:

*"En moltes ocasions he tingut l'oportunitat d'expressar la meua opinió sobre les lleis de setembre de 1983. Aquestes són contràries a la 'xara' i a l'Islam. A més, han tacat la imatge de la 'xara' i de l'Islam. Han estat utilitzades per a escampar el terror entre la població; amenaçaven la unitat del país... Per altra banda, els jutges encarregats d'aplicar-les no hi estan capacitats. S'han posat al servei de l'executiu, que els utilitza per a humiliar la població, tacar l'Islam, perseguir idees i fragmentar l'oposició política. Per això no estic disposat a col·laborar amb un tribunal que no està preocupat per preservar la seva independència i que accepta ser l'instrument de la humiliació del poble, de la persecució de les idees lliures i de l'oposició política"*⁸.

En una vista única, els acusats van ser condemnats a mort per maquinacions contra el govern. La sentència va ser confirma-

⁶ MERCIER, P.A. ; *Le zapping on l'art d'accomoder les rogatons télévisuels*, Communication et langages, n°76, 2° trimestre, 1988, pp. 79-91.

⁷ ARENDT, H. & FINKIELKRAUT, A.; *La crisi de la cultura*, Pòrtic/Assaig n°3, Barcelona, 1989, p. 126. En este texto se hace una análisis lúcido de la crisis de la cultura.

⁸ *Comunicat* núm. 20, difós per la Sudan News Agency, gener de 1985.

da pel Tribunal d'Apel·lació, que els concedia un període per penejar-se. El president Numeiri⁹ redueix aquest període a tres dies; passat aquest termini el mateix president, en una emissió televisada, explica que confirma la sentència a mort després d'haver fet moltes consultes durant vint-i-set hores, i es justifica seguint dues idees: que la doctrina de Taha és antiislàmica i és contrària fins i tot als pilars de l'Islam, i que el seu moviment no era un simple grup d'intel·lectuals sinó un autèntic grup polític amb la pretensió d'enderrocar el govern.

Malgrat que la constitució prohibeix executar persones més grans de setanta anys, Taha va ser penjat en presència de dues mil cinc-cents persones al pati de la presó de Kobar, el divendres 18 de gener de 1985 (dia festiu segons el calendari musulmà). Per voluntat expressa del tribunal, i per evitar el culte a la personalitat del condemnat, el cos de Taha no va poder rebre sepultura religiosa i el seu cadàver va ser endut per un helicòpter militar. La mateixa sentència declarava que els seus llibres havien de ser cremats. Els seus quatre companys es van retractar i van fer una petició de gràcia al president. La fórmula de retractació feia així: *"El sotasignat... declara davant Déu Totpoderós que renuncia a totes les idees rebudes de l'herètic Mahmud Taha, que m'ha desviat del si de l'Islam, fins al moment en què ha estat penjat. Dono gràcies a Déu per fer-me abraçar de nou la seva religió i la 'xara' d'Adam, Noè, Abraham, Moisès, Jesús i Muhammad."*

Aquesta execució va aixecar una onada de protestes, i el 6 d'abril de 1985 un cop d'estat va acabar amb el govern del general Numeiri.¹⁰

2.- EL PENSAMENT.

Com molts teòlegs musulmans, Taha va adoptar amb entu-

⁹ *Jeune Afrique*, 6 de febrer de 1985, p.19

¹⁰ L'editorial del 30 de gener de 1985 de *Jeune Afrique* es titulava "El crim"; en el mateix número, un article d'Hamid Barrada titulat "Sant Mahmud Taha" va aixecar molta polseguera: poden resseguir-se les cartes de lectors a favor i en contra en la secció "El correu del lector" de l'exemplar corresponent al 6-13 de març de 1985. L'execució també va ser comentada per *Le Monde* el 21 de gener. L'Editorial del 25 de gener del diari tunisenc *Réalités* és un crit de protesta contra la mort d'un innocent. En una altra direcció paga la pena comentar dos casos: la revista *Arabia*, en el número de març de 1985 (pp.76-77) publica un article en anglès provant de justificar l'execució; per altra banda, l'*Impact International* de 8-21 de febrer publica un article insidiós que, tot falsificant l'edat de Taha (65 anys en comptes de 76), mira de treure importància a les acusacions contra Numeiri d'haver violat la llei per condemnar a mort algú que supera l'edat permesa.

siasme la teoria de l'evolució. Això li va permetre presentar l'Islam com a culminació d'un desenvolupament gradual de la revelació: tots els profetes van preparar el camí per a l'arribada de Mohammad amb la saviesa definitiva. Aquesta teoria no era nova; alguns místics ja anaven en aquesta direcció: Sayyid Ahmad Khan i Muhammad Iqbal al Pakistan, i Muhammad Abduh i Ahmad Amin a Egipte són alguns dels noms remarcables. El problema era com conciliar el progrés indefinit com a tema bàsic de la teoria de l'evolució amb la creença que la història va assolir el seu cim el segle VII amb l'adveniment de Mohammed. Per als teòlegs ortodoxos era difícil percebre una tendència progressiva; ben al contrari, allò que percebien era una degradació contínua: la decadència dels imperis musulmans i el subsegüent sotmetiment al règim colonial van fer que la majoria d'ulemes qualificués els primers temps de la història musulmana d'edat d'or. L'aparició del neoislamisme va limitar l'edat d'or a la primera etapa del Califat: això significa no més de trenta anys; per a alguns (Khomeini) tot es redueix als cinc anys de regnat d'Alí. Els teòlegs reformistes, al contrari, defensen unes etapes d'esplendor més duradores: segles d'esplendor alternativa de Bagdad, Còrdova, Istanbul, Herat i Delhi¹¹. Però això no respon a l'aspiració religiosa vers el perfeccionament moral que va estimular els textos de Medina, mai no assolits. Així, per exemple, Muhammad Iqbal, a la *Reconstrucció del Pensament religiós a l'Islam*, recull un *hadith* de Muhammad on diu que cada generació serà pitjor que la seva precedent, i es limita a proposar un continu caminar espiritual des del finit a l'infinít evitant l'enfrontament amb els islamistes. Iqbal apunta d'aquesta manera unes idees que van en la direcció contrària dels fonamentalistes i dels ortodoxos: Medina no va ser sinó una plataforma d'arrencada per a una tasca molt més important en el decurs de la història, tot superant l'àmbit àrab del segle VII. Iqbal coincideix en aquest punt amb els escrits de Shah Waliy Allah de Delhi, un endeví del segle XVIII amb inclinacions místiques; va escriure en àrab i el seu *Huyyat-Allah al-bâlîga* va ser publicat a Egipte a començament de segle. No conec si Taha va llegir Shah Waliy, però hi ha un aire de família en moltes de les seves conclusions.

¹¹ Muhammad va morir sense descendència masculina ni haver formulat cap directriu pel que feia a la seva successió. Els seus successors van ser els quatre "califes ortodoxos" (*rasidun*, "els ben guiats", "els qui segueixen el camí recte"), si bé molts musulmans abominen dels tres primers en considerar que havien usurpat l'herència que Muhammad havia llegat a Alí. Aquesta és la raó del gran cisma dins l'Islam entre sunnites i xiïtes.

Així, doncs, Taha va provar d'harmonitzar la teoria de l'evolució amb el concepte religiós de la perfecció històrica que defensa haver assolir el seu cim amb l'arribada del profeta Muhammad. Taha distingeix, d'aquesta manera, un primer missatge i un segon, un sentit primari o inicial de la paraula Islam, i un sentit final o definitiu. Això ho exposa a l'obra magna *El segon missatge de l'Islam (Al-risala al-zaniya min al-Islam)*¹².

Segons aquest pensament, "Islam" significa en el seu primer sentit "submissió", "abandonament de tota l'oposició a Déu i els seus missatgers", és el monoteisme en la seva forma més simple. Era l'Islam d'Abraham i Ismael. Era també l'Islam dels beduïns que, quan afirmaven ser creients (*mu'uminîn*), el Profeta els deia que només eren resignats. Ser "mumin" era estar en un nivell superior al de "muslim" ("submís") del tipus inicial. Tanmateix, al final els creients (*mu'umîn*) assoliran un nivell superior; llavors seran "*muslimîn*", però no com els monoteistes dels primers temps. En la seva segona accepció, "Islam" denota el més alt nivell de perfecció humana. Quan l'Alcorà afirma que la religió amb Déu és l'Islam, es refereix a aquest segon i encara inassolit nivell, no a l'Islam dels actuals musulmans. Altres nivells intermedis són els d'"*il, al-yaqîn*" i "*ain al-yaqûn*", que indiquen graus creixents de certesa. Aquesta concepció piramidal de set nivells vers la visió beatífica és familiar a tot aquell que hagi penetrat la filosofia sufí de l'Islam místic¹³.

Així, els companys ("*ashab*") del Profeta són anomenats "creients" per l'Alcorà, però encara no són veritables musulmans. En aquest sentit és com cal entendre els versicles alcorànics aplicats a Muhammad: "Jo sóc el primer dels musulmans" (Alcorà 6,163) o "Oh, vosaltres que creieu (*muminun*), sigueu piadosos amb Déu amb tota la pietat que Ell mereix, moriu sotmesos a Ell (*muslimun*)" (Alcorà 3,102). Aquests veritables musulmans no seran simples companys, sinó veritables germans. I Taha cita aquest *hadith*:

"El Profeta va declarar un dia: Com es gira el meu desig vers els meus germans que encara no han vingut! Potser no som tots els teus germans 'ijwan', oh Profeta? Vosaltres sou els meus companys 'ashab'. I, qui són els teus germans? La gent que vindrà a la fi del món. El seu treball els serà recompenyat, com el vostre, cinquanta vegades... Vosaltres teniu algú que us ajuda a fer el bé. Ells no tindran ningú" (Al-Risala, 6,138).

¹² Malgrat que l'obra data de 1967, faig servir la cinquena edició, publicada el 1972 a Umdurman per ésser la que es troba més a l'abast.

¹³ Vegeu CORBIN, H., *Historia de la filosofia islàmica*. Trotta, Madrid, 1994, pp. 175-188.

Taha va partir d'un principi ben conegut dels sufís, però sovint ignorat pels ulemes juristes: tota paraula té dos significats. Ell li dona el caràcter de llei fonamental alcorànica i el converteix en pedra angular del seu pensament. Aquesta idea de la doble significació ("*mazani*") és la clau de les seves noves interpretacions. Però cal guardar-se d'equiparar-lo amb l'antic parell de conceptes "*zâhir*" i "*bâtin*", "extern" i "intern". Aquesta distinció va dividir sovint els musulmans i va donar lloc a l'escola teològica "*zâhiri*" (exotèrica) i "*batini*" (esotèrica). Molts islamistes empren "*batini*" com a terme genèric per designar tot allò que està desviat o indueix a desviar-se, tot allò que fa ferum de sufisme. Els fonamentalistes sunnites titllen els xiïtes de "*batini*", però els fonamentalistes xiïtes ho rebutgen indignats perquè per a ells el terme sona malament. Una de les objeccions favorites contra Taha era que havia reanimat el gnosticisme, atribuint a tota paraula de l'Alcorà un segon significat més profund (*batini*) que el significat textual ("*zâhiri*"), d'acord amb el versicle de l'Alcorà (30,23): "*Déu ha revelat el millor de la paraula en un llibre de similars i dobles sentits*"¹⁴.

Això és el que Taha té en comú amb els "*batinís*". Per això no veia malament que els ortodoxos el qualificuessin de "*batini*" en un sentit proper a "diabòlic"; ell ho veia, orgullós, com un element essencial del llegat sufí al qual havia jurat fidelitat. Respecte al doble sentit de tota paraula de l'Alcorà, per a ell es tractava d'un significat a l'abast de la mà i l'altre llunyà. Allí on els gnòstics (*batiniyin*) parlaven d'exotèric i esotèric, ell prefereix parlar d'"immediat i llunyà", "proper i remot". Els seus conceptes clau eren "nivell" i "grau": hi ha un Islam inicial i un altre final, un Islam a la base de la piràmide i un altre al cim. No hi ha diferència de naturalesa sinó de grau: tot es desenvolupa des de la fase primitiva a una altra propera a la perfecció. Duu sempre el mateix nom, però els diferents nivells que assoleix en el decurs del seu desenvolupament fan que sembli diferent en adoptar diferents formes.

Així, doncs, Muhammad va ser quelcom més que la culminació de la història, cosa que l'hauria limitat a un únic esdeveniment; en realitat, va ser com un gran salt endavant, l'avanç més important en el seu gènere. La humanitat ha de recollir els fruits d'aquest esdeveniment generador. El Muhammad històric de l'Àrabia del segle VII va ser una mena de pla intermedi en la història de l'islam, situat entre l'islam primer i el definitiu. El Profeta

¹⁴ CORBIN, H., op.cit., pp. 38-42.

representava l'islam definitiu però es va limitar a assenyalar-lo com una fita, deixant per a més endavant la seva realització. Muhammad no va introduir en l'islam definitiu, només en va indicar la direcció, va explicar la seva existència. Va ser el conductor, el guia. Si contemplem la piràmide evolucionista del progrés espiritual de Taha, veiem Muhammad venir des del cim de la piràmide, de l'esfera del definitiu Islam, de l'islam del segon missatge; el Profeta davalla a la base per elevar el poble des de l'esfera de l'islam primari a l'immediat nivell superior d'imam, des del monoteisme elemental de la simple submissió al de l'autèntica creença.

Significativament, un *hadith* del Profeta declara: "*Nosaltres, la comunitat dels profetes, hem rebut l'ordre de dirigir-nos a la gent segons allò que són capaços d'entendre*" (*Al-Risala*, p.13). Per això, en un moment inicial, Muhammad proposa la llei (*xara*) com un camí per apropar-se a Déu. Tenint un fi pedagògic, la *xara* ha de tenir en compte el seu caràcter transitori: no té valor etern ni immutable, no hem d'aturar-nos en els detalls d'una legislació deutora d'un context cultural i històric determinat, sinó que n'hem d'extreure els grans principis rectors¹⁵.

On es pot trobar aquestes principis de l'islam autèntic? Cal adreçar-se al Profeta Muhammad i a l'exemple de la seva vida. Ell ja vivia, a títol personal, una relació molt profunda amb Déu, no com a enviat (*rasûl*) sinó com a profeta (*nabî*). El seu exemple està inscrit en la Sunna, col·lecció de dites, fets i gestos fidelment recollits pels seus companys. El veritable Islam, el de la segona missió, no està fundat en la *xara* sinó en la Sunna¹⁶; i l'islam del Profeta és el prototipus de l'islam que ha de venir (al-Islam al-ajir), crida a cada individu, ideal encara no assolit al qual ha de tendir tota la humanitat:

"El veritable Islam no ha estat, fins el dia d'avui, obra de cap comunitat. La comunitat 'musulmana' encara no ha aparegut. Encara ha de venir. El dia en què aparegui serà el dia de la 'gran peregrinació' (al-Hayy al-akbar), el dia en què es realitzarà la paraula del Déu Altíssim: 'Avui, jo he perfeccionat la vostra religió, us he saciat de béns, he rebut, per a vosaltres, l'islam com a religió'" (al-Risala p.161).

¹⁵ "Seria un gran error pensar que la *xara* islàmica del segle VII pugui adaptar-se en tots els seus detalls al segle XX, ja que no hi ha comparació possible entre el nivell de la societat del segle VII i la del segle XX" (*Al-Risala*, p.8).

¹⁶ Si tenim en compte que la *sunna*, tal com va quedar fixada per escrit en els *hadiths*, és la segona font de la *xara* després de l'Alcorà, podem entendre la provocació que hi ha en el rerefons d'aquesta proposta de Taha.

En tant que primer musulmà¹⁷, Muhammad constitueix una mena d'avantguarda dels musulmans futurs, un paradigma a imitar: *"Si voleu estimar Déu, seguïu-me. Déu us estimarà i perdonarà els vostres pecats"* (Alcorà 3,31). D'aquí ve l'alt valor simbòlic d'aquest hadith escatològic que Taha es complau a citar diverses vegades a causa del seu to profètic: *"L'Islam va començar com un estranger, i com a tal tornarà. Benaurats els estrangers! Algú em va preguntar: Qui són aquests estrangers, oh Enviat de Déu? I vaig respondre: Són aquells que faran reviure la meva Sunna quan hagi caigut en desús"* (al-Risala p. 5,12,22).

No ens ha de sorprendre, per tant, que el conflicte entre Taha i els ortodoxos i islamistes se centrés en la qüestió de la *xara*. Els fonamentalistes havien convertit la *xara* en la fórmula màgica que solucionaria tots els problemes socioeconòmics. Amb ells la *xara* ha esdevingut de fet sinònim d'"ideologia islàmica": en la seva visió acrítica i ahistòria la totalitat de la *xara* és d'inspiració divina i idèntica a les altres fonts de l'Islam (Alcorà i Sunna).

Com ja hem dit, Taha acceptava que l'edat d'or de Medina era un magnífic exemple, però no creia que les lleis emanades d'aquell embrió d'Estat puguin tenir avui validesa. Encara més, distingeix clarament entre l'ensenyament moral del Profeta durant els seus anys de predicador perseguit a la Meca (l'essència del missatge islàmic) i la seva experiència de Medina (època històrica subsidiària) quan va mirar de posar en pràctica les normes ètiques i polítiques. Des del punt de vista islamista, aquesta concepció és equivalent a una ruptura amb el dogma que l'Alcorà és d'inspiració divina des de la primera pàgina a la darrera. La interpretació de Taha no s'oposa a la creença de l'origen diví de la revelació, però distingeix en l'Alcorà un doble signifi catiu alhora teòric i pràctic: s'ensenyen al creient els grans principis i se li presenten els més elevats models ètics mostrant-li un exemple de com poden aplicar-se aquestes normes en determinades circumstàncies. L'opinió de Taha és que Déu va permetre al Profeta fer algunes concessions i renunciar a l'aplicació total de les normes ètiques; però aquestes concessions només tenien sentit en aquella època històrica. Taha sempre va defensar que és obligació dels creients superar aquests moments inicials, és a dir, seguir millorant l'aplicació de l'ètica presentada per Muhammad.

¹⁷ *"Digues: La meva pregària, els meus actes rituals, el meu comportament durant la meua vida i a l'hora de la meua mort, pertanyen a Déu, Senyor dels Mons. A Ell res no li està associat. He rebut l'ordre de confessar-ho i jo sóc el primer a sotmetre'm a Ell"* (Alcorà 6,162-163).

Des d'un determinat punt de vista, Taha pot semblar un fonamentalista perquè duu a terme el més radical retorn a les fonts. Va ensenyar que només la primera part de la revelació (els versets de la Meca) és essencial i obligatòria; la segona part (els versets de Medina) és igualment divina i important, però subsidiària i temporal. Tot allò que hi ha en l'Alcorà prové de Déu, però només els principis ètics (*asl*) revelats a la Meca tenen validesa perpètua. La forma pràctica (*far*) conferida a aquests principis per les circumstàncies medineses era d'aplicació exclusiva durant aquelles generacions¹⁸.

Per a apreciar adequadament aquesta línia de pensament, cal familiaritzar-se amb el concepte clàssic de *nâsij* (abrogatiu) i *mansûj* (abrogat) en la teologia islàmica¹⁹. El concepte prové de la doctrina segons la qual alguns versets de la revelació de Medina van abrogar-ne altres de la Meca. Aquesta teoria (que ha exercit una gran atracció sobre molts reformadors) explica que Taha cregués que no es tractava d'una abrogació permanent sinó d'una suspensió temporal, i que el Profeta desitjava que els creients dels darrers temps invertissin el procés, de manera que la *xara* tradicional caigués en desús i es desenvolupés una nova *xara* d'acord amb la societat del segle XX.

Els versicles de la Meca tindrien, per tant, prioritat sobre els revelats a Medina, de manera que la Sunna (conducta) seria més important que la *xara* (lleí). Taha critica l'eslògan islamista: "L'alcorà convé sempre i arreu", de gran sonoritat en àrab ("*al-qur'ân li-kulli, amân wa likulli makân*"). A diferència del que fan els fonamentalistes, que confonen el dret (*qânûn*) amb la legislació islàmica (*tashrî*), Taha sap distingir entre aquelles normes que regeixen les relacions entre els homes (*âdât*) i les que estableixen els tractes amb Déu (*ibâdât*). En aquest aspecte, Taha coincideix plenament amb Muhammad Iqbal:

"La pedagogia profètica consisteix, parlant genèricament, en el fet que la llei revelada per un profeta dedica especial atenció als costums, els comportaments i les peculiaritats del poble que és el seu destinatari específic. El profeta, que tendeix a principis universals, no pot, tanmateix, revelar principis diferents a pobles diferents, ni deixar-los ela-

¹⁸ Els historiadors distingeixen entre el període Mekí (610-622, en què Muhammad és fonamentalment un "amonestador") i el període Mediní (622-632, on actua com a "cap d'estat"). Aquesta contraposició entre una "època religiosa" i una altra de "política" és el que permet a Taha dir que els versicles escrits a la Meca són versicles de base (*âyât al-usul*), mentre que els redactats a Medina són aplicacions detallades a casos particulars (*âyât al-furu*).

¹⁹ *Alcorà* 2,106; 16,101.

borar per si mateixos les seves pròpies regles de conducta. El seu mètode consisteix a educar un poble en particular, i després emprar-lo com a nucli per a l'edificació d'una xara universal. D'aquesta manera ressalta els principis que regeixen la vida social de tota la humanitat i els aplica a casos concrets a la llum dels hàbits específics del grup precedent. Els valors (akham) resultants d'aquesta aplicació (per exemple les regles relatives als càstigs dels crims) són, en cert sentit, específics per a aquest poble; i, ja que el seu compliment no és un fi en si mateix, no poden ser, en rigor, imposats a les generacions futures”²⁰.

Podem entendre, així, fins a quin punt resulten heterodoxes les dues darreres parts del principal llibre de Taha, titulades respectivament “La primera missió” i “La segona missió”. Taha enumera, en primer lloc, uns fets socials que, per a ell, no són part integrant de l'islam: el *yihad* en el sentit de guerra santa, l'esclavitud, el capitalisme, la desigualtat entre home-dona, la poligàmia, el repudi de la dona, l'ús del vel, la separació de sexes... Enfront d'això, la segona missió de l'islam promou la igualtat en tots els terrenys: igualtat econòmica (socialisme), igualtat política (democràcia), igualtat social (supressió de la discriminació entre classes, races, religions, sexes).

Sense ànim d'entrar en detalls, paga la pena dir quelcom sobre les propostes de Taha referides a la interpretació que la xara fa de la situació de la dona. La revelació de la Meca imposa inequívocament la monogàmia com a norma; per tant, el compliment del segon missatge de l'islam implica l'abolició de la poligàmia. Mentre els versicles de Medina fixen que el fill baró hereta el doble que la filla perquè aquesta ja rebrà el dot, Taha defensa que el canvi de costums imposa que ambdós heretin la mateixa quantitat. Mentre la xara estableix que el testimoni d'una dona té només la meitat del valor que el d'un home a causa de la seva inestabilitat emocional, Taha mostra que no hi ha base per a defensar això²¹. Aquestes afirmacions van valdre a Taha detallades refutacions per part dels professors ortodoxos de la Universitat Islàmica d'Umdurman. El van acusar d'emprar el llenguatge dels enemics de l'islam i de ser agent de potències estrangeres. La seva crítica

²⁰ IQBAL, M. *The Reconstruction of Religious Thought in Islam*. Lahore, 1930, p.179.

²¹ Asma Mahmud, la filla gran de Taha, dirigia una important oficina jurídica de l'administració sudanesa fins al seu empresonament el 1983. Als països on s'aplica amb rigor la xara (Iran, Pakistan), les dones han estat apartades de l'administració de justícia.

que la xara imposa a la dona una posició inferior va ser titllada de blasfema. La defensa de l'abolició de l'ús del vel es va convertir en una incitació a la nuesa...

No cal dir que va ser molt més problemàtica, la interpretació que Taha fa de la qüestió de la democràcia a l'Islam. Taha arriba a la conclusió que en començar la missió del Profeta a la Meca, Déu li va fer predicar la democràcia pura i la llibertat absoluta de pensament. Li agradava citar el versicle "*Tu no has de donar-los ordres*" (*lasta 'alaihim bi-musaitir*). Més tard, quan el Profeta va esdevenir el cap de l'estat medinès, Déu li va permetre acomodar aquest concepte de democràcia als costums de les tribus àrabs. Aquesta segona i limitada versió de la democràcia és anomenada *shura* per l'Alcorà i significa la consecució d'un consens per consulta mútua. Segons aquest sistema, el cap de la comunitat demana consell als ancians, però no està obligat a sotmetre's a l'opinió majoritària²².

Segurament, la pregunta que ens permetrà entendre les intencions de Taha és la següent: què li va fer creure que havia arribat el temps per a anunciar el Segon Missatge? Cal dir, en primer lloc, que hi ha una experiència religiosa el 1948 que va decidir-lo a fer-se càrrec de la missió. Va experimentar la "*haira*", la confusió i el malestar que, segons els místics sufís, identifica l'escollit per Déu:

"Heus aquí el que diuen els cors que han rebut el coneixement: el camí de la nova era (al-ahd al-yadid), aquesta via dels 'musulmans' sobre la terra està traçada pels versicles de base (els mekís), els quals, en el primer període, van ser abolits pels versicles d'aplicació (els medinís). Els versicles dels fonaments van ser abolits en aquella època per imperatiu dels temps... Era el temps de la comunitat dels creients... mentre que els versicles de base es dirigeixen a la comunitat dels veritables musulmans, una comunitat que encara no existia... Els versicles de base van ser abolits només en el sentit que la seva aplicació a la legislació ha estat diferida fins que arribi el moment. El seu moment està a punt d'arribar. És l'època que nosaltres estem vivint ara, en els seus primers albors veritables... I, heus aquí que nosaltres ens hem atorgat la missió d'anunciar la segona missió de l'Islam" (Al-Risala p.7).

Òbviament, això era percebut pels ortodoxos i pels islamistes com una presumpció inacceptable. Taha era d'origen modest,

²² A la "*Maylis shura*" de l'Iran, cos consultiu del clergat xiita, la majoria dels seus membres es va oposar a iniciar la guerra amb l'Iraq, però Khomeini, com a autoritat suprema, en fa ver cas omís.

no procedia dels estaments tradicionals del poder al Sudan, no tenia lligams amb les dinasties d'Ansar o Jatimiya. No va estudiar a Europa com la majoria de membres de la classe professional moderna. El seu estil de vida sobri i apartat a Umdurman l'aïllava de l'elit de Khartum. En un moment en què la classe il·lustrada sudanesa s'orientava més aviat vers el laïcisme, ell proclamava les excel·lències de l'islam. Els seus seguidors eren sobretot estudiants universitaris, i ell no va fer intents per adquirir poder en cap sector de la vida pública. Tampoc no pertanyia a les institucions religioses tradicionals: no provenia de les principals confraries sufís ni havia passat per seminaris de professors ortodoxos de dret...

Ser una figura solitària però fruit de gran estima en amplis cercles de la societat sudanesa va provocar algunes enveges. A més, el títol d'"Ustad" ("mestre") amb el qual era conegut és el més modest que hom pot imaginar, sobretot si es té en compte la general debilitat de les autoritats religioses islàmiques per títols altisonants com *xeic*, *imam*, *maulana*, *allama*, *markaz*.

Més seriosa és l'acusació que Taha es tenia per un *rasûl* (enviat de Déu), equivalent al Profeta Muhammad. En la teologia islàmica, *nabî* (profeta) i *rasûl* (enviat) han adquirit un sentit estable a partir d'un *hadith* de Muhammad segons el qual no hi haurà més *rasûl* ni *nabî* després d'ell²³. Salta a la vista que, en presentar-se a si mateix com a introductor del Segon Missatge, algú podria entendre que Taha apareixia com a *rasûl*, però ell deixa clar en les seves obres que Muhammad és l'enviat del Primer Missatge exactament com ho és del Segon Missatge. En realitat, sense aquesta ferma convicció, el seu edifici ideològic s'hauria ensorrat completament, ja que es fonamenta bàsicament en la restauració de la conducta exemplar del Profeta, en la seva sunna.

Els seus adversaris solien dir que deixava de banda la segona part de la confessió de fe islàmica. L'acusaven de suprimir les paraules "*wa Muhammadur rasûl-illah*" ("i Mohammad és l'enviat de Déu") perquè pensava ocupar ell aquest lloc. Una lectura simple dels textos de Taha mostra que en aquest tema no s'aparta gens de la doctrina oficial de l'islam. Encara més, Taha no ha caigut en la temptació de fer com molts musulmans "modernistes" i escriu-

²³ El primer tribunal religiós que va jutjar Taha el 1968 declarant-lo apòstata va al·legar que es feia passar per "Enviat del Segon Missatge", suplantant Muhammad, l'Enviat del Primer Missatge". Prova de com es prenen seriosament els teòlegs ortodoxos qualsevol pretensió d'un musulmà de ser "enviat", no és que al Pakistan es va excomunicar el grup Ahmadi per pretendre que el seu fundador Mirza Gulam Ahmad era profeta.

re biografies desmitificadores de Muhammad: els indis Amir Alí i Muhammad Hamidullah, els egipcis Hussein Haikal i Abd al-Rahmân Sharqawi... El misticisme de Taha el fa dissentir d'aquests autors; les seves idees sufis entren en escena cada cop que ells volen racionalitzar la revelació i analitzar la figura del Profeta amb l'ajuda de les ciències socials.

Juntament amb aquests temes n'hi havia d'altres, segurament de menor importància, però que també van ser emprats en les acusacions contra ell: en qualitat de místic creia en el retorn del Mahdi; animava els seus seguidors de viatge per Europa a visitar catedrals i retre homenatge a Jesús com a profeta; un calendari amb una imatge de Jesús era un dels pocs guarniments de la seva senzilla casa a Umdurman...²⁴

Observant Taha en les trobades de pregària anomenades "dikr" ("record de Déu"), podia pressentir-se que es preparava per al martiri. No estava disposat a cedir a les pressions de l'integrisme saudí. Va criticar sense contemplacions Khomeini i Khadafi com a aberrants. Recolzà la iniciativa de pau de Sadat amb els israelians i després va veure com els seus seguidors egipcis eren jutjats com a islamistes juntament amb els assassins del president. Molts dels seus seguidors han patit també persecució: Awad al-Karim Musa, el poeta del moviment, considerat per Taha com el seu fill adoptiu, traductor al parlament sudanès, va ser enviat a Madrid per aprendre castellà; el govern espanyol, cedint a les queixes de l'ambaixada d'Aràbia Saudí que l'acusava de propagar doctrines subversives, el va expulsar als cap de tres mesos...

Arribats en aquest punt, podria ser útil resumir el pensament de Taha de la manera següent:

PRIMERA MISSIÓ

- 1.- Mohammad, enviat (rasûl) a la comunitat de Medina, lliura la xara
- 2.- Aquest Islam està adaptat a la mentalitat de la gent de l'època
- 2.- La Sunna és la base del veritable Islam, adaptat a la mentalitat del profeta.
- 3.- La crida està destinada a la

SEGONA MISSIÓ

- 1.- Com a profeta (nabî), Mohammad viu ja, a títol personal, un ideal molt més elevat consignat a la Sunna.
- 2.- La Sunna és la base del veritable Islam, adaptat a la mentalitat del profeta.
- 3.- La crida s'adreça a cada individu.

²⁴ En qualitat de mestre sufi es creia il.luminat per Déu; els seus detractors en feien broma demanant-li que suplís amb la seva il.luminació el deficient servei elèctric del Sudan.

col.lectivitat.

- 4.- Desenvolupa les prescripcions que regulen les relacions socials (mu'amalat)
- 5.- Aquest islam està detallat en les sures medinís.
- 6.- Els versicles d'aplicació (*âyât al-furu'*) abroguen (*nasij*) les sures anteriorment revelades de la Meca.
- 7.- La comunitat de la primera crida és la dels creients (*mu'minun*), la dels companys (*ashab*).
- 8.- La primera crida està dirigida a una determinada comunitat, la dels àrabs. Es el primer Islam (al-Islam al-awwal).

4.- S'interessa sobretot pels preceptes de la veritable adoració de Déu (*ibadat*).

- 5.- Aquest islam està sintetitzat en les sures mekís.
- 6.- Els versicles de base (*âyât al-usul*) són temporalment abolits (*mansuj*) fins que arribi el seu moment.
- 7.- La comunitat de la segona crida és la dels veritables musulmans (*muslimun*), dels germans (*ijwan*)
- 8.- La segona missió de l'Islam està dirigida a tota la humanitat. Es l'Islam escatològic (al-Islam al-ajir).

El gran mèrit de Taha es reconeix en aquestes línies de la conclusió de la Segona Missió de l'Islam:

"L'Islam és una escala de cargol, que comença en nosaltres amb la xara col.lectiva i acaba en Déu, allí on ja no hi ha 'a casa de', en aquell lloc on no hi ha lloc... Qui puja les escales no deixa d'ascendir vers Déu 'Amo dels graons' (Alcorà 70,3). Així adquireix a cada instant un major coneixement i, per tant, perfecciona la seva submissió (islam) a Déu. Entre tals éssers, la vida de la intel.ligència i del cor es renoven constantment... Qui puja els graons entrarà necessàriament en la categoria de la xara individual. Però aquesta no és la darrera parada: la pedra angular de la perfecció consisteix només en el fet que la teva identitat estigui en Déu i que la teva xara personal sigui una part de la teva veritable identitat. Això significa que la perfecció a la qual l'home està cridat és il.limitada. La cita de l'home amb la perfecció és d'ordre diví" (Al-Risala, p. 166).

Abstract

The author introduces an Islamic character, almost unknown in the western world, who represents, from his point of view, an unknown face of the Islam. After a biographical presentation of the writer, the paper describes Mahmud Muhammad Taha's philosophical and theological thought synthetically.